

Jacek Poznański

ORCID: 0000-0002-8158-564X
Akademia Ignatianum w Krakowie

Wstęp

Zapraszamy do lektury najnowszego, tym razem głównie filozoficznego, numeru półrocznika Wydziału Filozoficznego Akademii Ignatianum w Krakowie. Jest on w znacznej części poświęcony myśli ks. prof. dr. hab. Stanisława Ziemiańskiego SJ, ważnej i barwnej postaci krakowskiego ośrodka filozoficznego jezuitów. Był on uczniem o. prof. Mieczysława Alberta Krąpca OP, promotora jego pracy doktorskiej obronionej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1978 r. Od 1962 do 2006 r. ojciec S. Ziemiański wykładał na ówczesnym Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie metafizykę, teologię naturalną i filozofię Boga oraz kosmologię, a w latach 1988–2006 – także historię filozofii średniowiecznej. Przez wiele lat pracował na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) oraz na Wydziale Teologicznym w Bratysławie na Słowacji. W swoich tekstach ojciec S. Ziemiański podejmował zagadnienia metafizyczne i epistemologiczne, ale najwięcej swojej uwagi poświęcił problematyce Boga, przede wszystkim argumentom za Jego istnieniem, prowadząc rozważania z pogranicza metafizyki i nauk szczegółowych, głównie fizyki i kosmologii. Swoje przemyślenia z tego zakresu zawarł w monografii *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga* (Kraków 1995, 2008). Ojciec Profesor zajmował się też filozofią przyrody nieożywionej, wykorzystując wyniki nauk przyrodniczych, które interpretował w duchu neotomistycznym.

Dobłą okazją do podsumowań i wstępnego krytycznego ustosunkowania się do 60-letniej twórczości naukowej ojca S. Ziemiańskiego był jubileusz jego 90. urodzin. Dla uczczenia tego wydarzenia Instytut Filozofii Akademii Ignatianum w Krakowie zorganizował jednodniowe sympozjum naukowe pt. „Wokół filozoficznej refleksji Stanisława Ziemiańskiego”, które odbyło się we wtorek 14 grudnia 2021 r. w murach jego macierzystej uczelni. W kolejnych referatach badaczy z różnych ośrodków akademickich zostały podjęte zagadnienia z najważniejszych obszarów jego naukowych zainteresowań, a więc: metafizyka ojca S. Ziemiańskiego, jego teologia naturalna, filozofia przyrody, jego badania nad filozofią Franciszka Suareza, metafizyczna problematyka oraz relacje pomiędzy nauką i religią.

Grupę artykułów poświęconych myśli ojca S. Ziemiańskiego otwiera tekst ks. Tomasza Dumy dotyczący metafizyki. Autor najpierw przybliża kontekst historyczny kształtowania się myśli filozoficznej ojca S. Ziemiańskiego, mianowicie rozwój filozofii tomistycznej w kontekście dyskusji z marksizmem. Koncepcja metafizyki ojca S. Ziemiańskiego nawiązywała do tradycji arystotelesowsko-tomistycznej, ale została wzbogacona elementami zaczerpniętymi ze współczesnych kierunków filozoficznych oraz nauk szczegółowych. Według ks. T. Dumy najbardziej istotne cechy tej koncepcji to oparcie na doświadczeniu i zorientowanie na byt realnie istniejący, metoda *abstractio totius*, poznawczy realizm i maksymalizm, jak też ukierunkowanie na poznanie bytu absolutnego. Ojciec S. Ziemiański w ciekawy sposób rozwijał kluczowe zagadnienia metafizyczne, takie jak np.: transcendentalia, przygodność, celowość czy struktura bytu, a także złożenia bytu z istoty i istnienia.

W kolejnym tekście Jacek Wojtysiak rekonstruuje oraz krytycznie komentuje argumenty za istnieniem Boga podane przez ojca S. Ziemiańskiego. Wśród tych argumentów odróżnia argumenty ogólnometafizyczne, metafizyczno-przyrodnicze oraz metafizyczno-antropologiczne, a następnie formułuje i analizuje ich założenia. Wojtysiak przedstawia też dyskusje wskazanych typów argumentów, zwracając uwagę na szanse i ograniczenia argumentacji teistycznej we współczesnych dyskusjach filozoficznych. Według autora wartość argumentów metafizyczno-przyrodniczych w dużej mierze zależy od zmieniającego się stanu wiedzy naukowej, a argumentów metafizyczno-antropologicznych – od zmieniających się ludzkich nastawień. Wolne od tego rodzaju problemów są argumenty ogólnometafizyczne. Ich pewną wadą jest to, że są zbyt abstrakcyjne dla współczesnego czytelnika.

Trzeci artykuł, napisany przez ks. Adama Świeżyńskiego, omawia poglądy ojca S. Ziemiańskiego dotyczące znaczenia nauk przyrodniczych

dla filozofii i teologii oraz relacji między naukami przyrodniczymi, filozofią i teologią. Autor najpierw podjął kwestie metaprzmiotowe, mianowicie zrekonstruował ojca S. Ziemiańskiego ujęcie epistemologicznego i metodologicznego statusu nauk przyrodniczych, filozofii i teologii, a także ujęcie obrazów rzeczywistości materialnej, jakich one dostarczają. Następnie ks. A. Świeżyński omówił wybrane kwestie przedmiotowe, w szczególności problematykę dotyczącą genezy wszechświata i pochodzenia życia biologicznego, sposób ujmowania przez ojca S. Ziemiańskiego m.in. kontrowersji kreacjonizm-ewolucjonizm, zagadnienie momentu animacji płodu ludzkiego oraz grzechu pierworodnego, cierpienia i śmierci.

Grupę artykułów poświęconych poglądom ojca S. Ziemiańskiego zamyka tekst Piotra Duchlińskiego. Autor postawił sobie za cel rekonstrukcję hipotezy traducjanizmu, która została przedstawiona przez filozofa. Duchliński zarówno omówił, jak i krytycznie ocenił argumenty, które wspierają hipotezę traducjanizmu. W sposób szczególnie skoncentrował się na przedstawieniu sposobu wykorzystania przez ojca S. Ziemiańskiego nauk przyrodniczych w argumentacji filozoficznej. Wykazał, że analizowana koncepcja ma charakter naturalistyczny i prowadzi do eliminacji pojęcia duszy. Duchliński wskazał też, że warto jest rozwijać nawet tak kontrowersyjne koncepcje, jak ta omawiana, gdyż inspirują one do twórczego myślenia i prowadzą do rozwoju filozofii chrześcijańskiej oraz pokazują, jak wrócić do przeszłości i wydobyć z niej coś wartościowego.

W części filozoficznej numeru zostały umieszczone także dwa inne teksty, niezwiązane z postacią ojca S. Ziemiańskiego. Pierwszy to tekst Ryszarda Polaka, przedstawiający życie i dorobek naukowy oraz publicystyczny ks. Jana Ciemniewskiego (1866–1947). Ciemniewski interesował się filozofią i teologią oraz pedagogiką. Stworzył system filozofii wychowania oparty na arystotelesowsko-tomistycznej koncepcji natury ludzkiej osoby oraz na etyce zakładającej konieczność wychowania człowieka poprzez kształtowanie w nim cnót kardynalnych. Według Ciemniewskiego najważniejsze dla właściwego wychowania jest usprawnienie ludzkiego intelektu i wzmocnienie siły woli człowieka.

Drugi artykuł w tej części to tekst Romana Konika. Autora zauważa, że współcześnie próby systematyzowania sztuki na podstawie jej wartości są zastępowane przez teorie opisowe. Natomiast refleksja postmodernistyczna, zmieniając swój stosunek do sztuki niskiej, promowała tezy zmierzające do unieważnienia dotychczasowych kryteriów postaw oceniających wartość sztuki. Według Konika postmodernizm ukazuje wizję sztuki współczesnej, która osiągnęła kres swoich możliwości twórczych.

Autor twierdzi, że wciąż jest możliwe stawianie pytań o wartościowanie na gruncie estetyki. Przykładowo, kryterium oceny dzieła sztuki uzyskane na podstawie cech empirycznych pozostaje niezmiennie, stąd jakość warsztatu twórcy można wziąć za przesłankę dla uznania bądź nieuznania dzieła sztuki za wartościowe. Wartość sztuki może być także mierzona tym, na ile dzieło wprowadza do doświadczenia podmiotu poznającego coś, czego dotąd podmiot nie doświadczył.

W niniejszym tomie znalazło się również miejsce dla trzech tekstów historycznych. W pierwszym z nich Marcin Sokalski przedstawił początki działalności publicznej Jerzego Sebastiana Lubomirskiego (1616–1667), niezwykle kontrowersyjnej postaci w polskiej historii, która do dzisiaj wywołuje dyskusje i spory wśród badaczy. Pomijając, dobrze przebadaną już wcześniej, kwestię edukacji młodego Lubomirskiego, autor skoncentrował swoją uwagę na mechanizmie formowania się politycznych i ekonomicznych podstaw jego pozycji społecznej. Okazuje się, iż w młodości balansował on zazwyczaj pomiędzy postawą opozycjonisty realizującego plany ojca jako lidera szlachty małopolskiej a polityka umiarkowanie neutralnego. Radykalizm w publicznej aktywności Jerzego Sebastiana Lubomirskiego pojawił się dopiero po śmierci w 1649 r. jego ojca Stanisława.

W kolejnym artykule Ryszard Skowron ukazał prawne podstawy i przebieg ciągnącego się aż do panowania Jana III Sobieskiego sporu pomiędzy władcami Polski a Hiszpanią o neapolitańskie dziedzictwo królowej Bony. Kwestia ta, pomimo podejmowanych w przeszłości wielu prób badawczych, nie doczekała się do tej pory pełnego i nowoczesnego opracowania. Autor z niezwykłą starannością prześledził przebieg tego konfliktu, wykorzystując bogatą i w dużym zakresie niewykorzystaną dotychczas podstawę źródłową. Jak się okazuje, Zygmuntowi Augustowi udało się z początku odzyskać po matce jedynie część majątku ruchomego i zachować prawo do tzw. sum neapolitańskich, które wraz ze śmiercią Anny Jagiellonki przeszły na własność Rzeczypospolitej. Długoletnie zabiegi o odzyskanie „sum neapolitańskich” pomogły stronie polskiej w zbudowaniu w Europie wyjątkowo rozległej i dobrze funkcjonującej sieci dyplomatycznej.

Ostatni artykuł autorstwa Huberta Chlebika stanowi interesujące opracowanie przyczyn rozdzielenia sejmiku wiszeńskiego w 1597 r. Zjawisko rozdzielenia lub też rozbicia sejmiku nie było w Rzeczypospolitej tamtej doby zjawiskiem nowym. Przyczynami rozbicia zjazdów były najczęściej nierozwiązane, bieżące konflikty dzielące politycznie szlachtę danej ziemi. Głównym walorem tekstu jest pogłębiona analiza dostępnych źródeł oraz dobrze postawione, wartościowe pytania badawcze,

które pozwoliły autorowi na przekonującą interpretację przedstawionych zdarzeń, w nowym świetle pokazujących tak genezę, jak i najbardziej prawdopodobny przebieg sejmiku w Sądowej Wiszni w 1597 r.

Redakcja ma nadzieję, że zaprezentowane teksty będą stanowić interesującą i inspirującą lekturę na przełomie 2022 i 2023 r.

Jacek Poznański

